

Vladimir Zagorac

DIREKTORIJ O MISAMA S DJECOM

Uvod. Sveti zbor za bogoštovlje izdao je 1. studenoga 1973. *Direktorij o misama s djecom* (Directorium de missis cum pueris). Već 1967. godine na Biskupskoj sinodi u Rimu govorilo se o tome, kako opća načela II. vat. sabora o prilagođivanju liturgije primijeniti na djecu u svrhu njihova lakšeg i većeg sudjelovanja. Tu su utvrđeni i bitni kriteriji takvog prilagođivanja za djecu (v. *Notitiae* I [1967] str. 368). Postavke toga *Direktorija* nisu još bile razrađene, kad je dovršena i odobrena *Opća uredba Rimskog misala*, 1969. godine, te nisu ni ušle u tu *Uredbu*. Zato taj *Direktorij* predstavlja prilagodbu *Uredbe* na svim razinama liturgijske kompetencije: Sveté Stolice, Konferencije biskupa i pojedinih biskupa za svoje područje (v. br. 19, 32, 33). Tako se on uklapa u smisao cjelokupne liturgijske obnove II. vat. sabora. Ona je, naime, u svojoj biti pastoralno usmjerena. To se jasno vidi iz logičke strukture konstitucije o svetoj liturgiji „*Sacrosanctum Concilium*“, kako u cijelosti tako i u pojedinim njezinim dijelovima. Ta se struktura može svesti na slijedeće:

- liturgija ima posebnu važnost u životu Crkve (čl. 5-13);
- zato Crkva želi privesti sve vjernike punom, svjesnom i djelatnom sudjelovanju u njoj (čl. 14);
- u tu svrhu ona poduzima:
 - 1) – liturgijski odgoj klera (čl. 16);
 - obnovu liturgijskog života u sjemeništima (čl. 17);
 - odgoj svega naroda za sudjelovanje (čl. 19);
 - 2) obnovu i prilagođivanje same liturgije za lakše i potpunije sudjelovanje:
 - svestrano proučavanje liturgije (čl. 23);
 - obilnije čitanje Sv. pisma u liturgiji (čl. 24 i 35);
 - liturgijska kateheza (čl. 35);
 - novo izdanje liturgijskih knjiga (čl. 25);
 - narodni jezik u liturgiji (čl. 36);
 - mogućnost prilagođivanja duhovnim osobinama i obilježjima rasa i naroda (čl. 37-40).

Istu tu shemu imaju u biti i ostala poglavlja Konstitucije. Tako npr. II. glava (*Presveto otajstvo euharistije*) ima ovakvu shemu:

- što je euharistija (čl. 47);
- zašto Crkva želi da vjernici svjesno, pobožno i djelatno sudjeluju u svetom činu (čl. 48);
- u tu svrhu:
 - prerađuje Red mise (čl. 50);
 - proširuje čitanje i tumačenje Božje riječi u misi (čl. 51 i 52);
 - ponovno uvodi molitvu vjernih (čl. 53);
 - uvodi narodni jezik u misu (čl. 54);
 - želi privesti sve punom sudjelovanju, koje uključuje i sakramentalnu pričest i sudjelovanje u cijeloj misi (čl. 55-56);
 - proširuje mogućnost koncelebracije (čl. 57-58).

Sva, dakle, liturgijska nastojanja Sabora kao i ona posaborska usmjerena su k jednom cilju: sudjelovanju svih u liturgiji, koje treba uroditi obnovom kršćanskog duha što će ga vjernici crpsti iz liturgije.

Od pokoncilskih odredaba o prilagođivanju liturgije u svrhu potpunijeg sudjelovanja treba svakako spomenuti i Uputu Svetog zbora za bogoštovlje „*Actio pastoralis*” od 15. svibnja 1969., a donosi odredbe o misama za posebne grupe.

U taj kontekst treba smjestiti i naš *Direktorij o misama s djecom* iz 1973. godine. On ima uvod i tri poglavlja.

Uvod najprije donosi razloge, zašto Crkva prilagođuje liturgiju djeci. To su osobito ovi razlozi:

- „uvjeti današnjega života, u kojima djeca rastu, nisu baš pogodni za njihov duhovni napredak”;

- „roditelji često jedva ispunjavaju obveze kršćanskog odgoja svoje djece koje su primili na krštenju”;

- „riječi i čini liturgijskih slavlja, uza sva njihova pastoralna svojstva, nisu dovoljno prilagođeni dječjem shvaćanju. Zato se treba bojati da djeca upravo u najodsudnijoj dobi svoga religioznog formiranja ne bi od toga trpjela duhovnu štetu.

Zatim isti uvod donosi opseg prilagođivanja mise djeci: ne radi se o nekom posve novom obredu, nego o tome da se neki njegovi elementi zadrže ili skrate ili ispuste te da se izaberu neki prikladniji tekstovi. Ne treba, naime, sad stvoriti neku posve dječju liturgiju. Djeca, naime, u svom suživotu sa starijima i na drugim područjima uvijek svega ne razumiju, ali im zato sve ne prelazi u dosadu. Oni razumiju stvari djelomično, koliko je za njih ovog časa dovoljno.

Napokon se precizira pojam djece na koju se te prilagodbe odnose: to su oni koji su u predmladenačkoj dobi, dakle koji nisu ušli u pubertet.

I. Vođenje djece prema euharistijskom slavlju

Ovo prvo poglavlje označeno je u *Direktoriju* kao polaganje temelja, a govori o raznovrsnom vođenju djece prema euharistijskom slavlju. Polazi od iste logičke strukture, kakvu smo gore vidjeli u Liturgijskoj konstituciji II. vat. sabora:

„Budući da se ne može ni zamisliti pravi kršćanski život bez sudjelovanja u liturgijskim činima, ne smije religiozna inicijacija djece biti toj svrsi tuđa”. Euharistijsko naime slavlje predstavlja znak i zalog onog zajedništva s Kristom i s braćom, ka kojemu je svaki kršćanin već krštenjem usmjeren. To je nauk čl. 10. i 14. liturgijske konstitucije „*Sacrosanctum Concilium*”: liturgija je, a to napose vrijedi za euharistiju, vrhunac ka kojemu teži djelatnost Crkve i ujedno izvor iz kojeg proistječe sva njezina snaga; liturgija je prvo i nenadoknativo vrelo iz kojega vjernici valja da crpu pravi kršćanski duh. Zato privesti djecu svjesnom i djelatnom sudjelovanju u liturgiji znači postići cilj svega kršćanskog odgoja.

No, *Direktorij* podsjeća da se do vrhunca dolazi preko mnogih uspona i padina. Da bi se djeca zaista odgojila za dovoljno razumijevanje liturgije kao uvjet sudjelovanja, valja položiti temelje općeg odgoja, i ljudskog i kršćanskog. Valja izgraditi i ljudske i kršćanske vrednote, koje će djecu dovesti do razumijevanja liturgije kao vrhunca. Od tih ljudskih vrednota spominju se izričito one što se nalaze i u euharistijskom slavlju: zajedničko djelovanje, pozdrav, sposobnost slušanja, sposobnost traženja i davanja oprostjenja, izražavanje zahvalnosti, iskustvo simboličkih čina, prijateljske gozbe, blagdanskog slavlja. Bez tih je pojmova nemoguće shvatiti bitne elemente Reda mise i u njima sudjelovati.

Dužnost izgrađivanja tih ljudskih vrijednosti u djeci spada u prvom redu na roditelje. To je njihova roditeljska karizma u Crkvi, koja proizlazi iz sakramenta ženidbe. Zato i to mora biti predmet katehetske pripreve za vjenčanje kao i one za krštenje djece. To se može s pravom očekivati i od onih roditelja koji su sami slabiji u vjeri ali im je stalo do ljudskog i kršćanskog odgoja njihove djece.

Ipak ne valja zaboraviti da je sva kršćanska zajednica, u čijoj vjeri su djeca krštena, primila na se obvezu kršćanskog i liturgijskog odgoja. To ona čini svojim svjedočenjem evanđelja, bratskom ljubavlju i djelatnim slavljenjem Kristovih otajstava. Po tome je kršćanska zajednica najbolja škola kršćanskog i liturgijskog odgoja djece koja u njoj žive.

Tome bi cilju posebno trebalo služiti i kumstvo kao i svaka pomoć što je Crkva pruža roditeljima u odgoju djece. Posebnu važnost u tome ima kateheza o misi, koja mora imati naročito mjesto u katehezi, kao i katehetska pripreva za prvu pričest. Ova posljednja mora manje inzistirati na „istinama vjere”, a više na pravoj inicijaciji za euharistiju.

Prije nego što će djeca potpuno sudjelovati u euharistijskom slavlju, dobro je da više puta sudjeluju u drugim slavljinama, koja u njima razvijaju iskustvo pojedinih elemenata liturgije. Za to imaju posebnu vrijednost slavljenja Božje riječi. Ali ta se slavlja ne smiju pretvoriti u sat predavanja niti odvajati život vjere i liturgije od svagdanjeg života po evanđelju, nego stvarati u tome najtjesnije jedinstvo.

II. Mise za odrasle u kojima sudjeluju i djeca

Premda ovo poglavlje još ne dolazi do onoga najbitnijeg, ono je vrlo važno, jer tretira slučajeve koji su najčešći: kako ispuniti dužnost uvođenja u slavlje one

djece koja sudjeluju u misama s odraslima. Ta djeca, istina, crpu korist i pouku za razumijevanje liturgijskih čina iz sudjelovanja odraslih, ako je ono na visini. Ali ni na takvim misama to neće biti dosta. Djeca se ne smiju osjećati zanemarenom.

Direktorij predviđa za to slijedeće elemente:

– najmanji, koji još niti mogu niti hoće sudjelovati u slavlju, mogu se, nakon što su vrijeme mise proveli na drugom mjestu, dovesti na kraju mise na blagoslov;

– onima koji sudjeluju u slavlju valja se tijekom slavlja više puta obratiti: npr. u početku, u homiliji i na kraju mise;

– gdje za to postoje uvjeti može se za djecu organizirati odvojena liturgija riječi na drugom mjestu, npr. u vjeronaučnoj dvorani, u isto vrijeme dok se u crkvi održava liturgija riječi za odrasle. Potom se djeca vrata u crkvu na euharistijsku službu;

– dobro je djeci povjeriti neke službe, aktivirati ih, npr. donošenje darova, pjevanje koje misne pjesme;

– može se poći i dalje, osobito ako je prisutan znatan broj djece; može se npr. čitava homilija prilagoditi djeci ali tako da ona bude i odraslima korisna; ako biskup dopusti, može se i na tim misama upotrijebiti koje prilagođenje Reda mise, o kojima će biti riječi u slijedećem poglavlju.

III. Mise za djecu u kojima sudjeluje i poneki odrasli

Ovakve mise za djecu preporučuje se u dane tjedna, dakle, ne prvenstveno u nedjelju.

U ovom poglavlju donesen je jedan od temeljnih zakona liturgije s djecom: ona mora voditi k liturgiji odraslih, dakle, mise s djecom k misama odraslih, osobito onima u nedjelju, kad se okuplja čitava zajednica. One, dakle, mise s djecom imaju kao cilj postepeno uvođenje u smisao pojedinih elemenata mise.

Odatle onda slijedi i slijedeći propis: ne uvoditi u dječjim misama neki posve novi obred, koji bi se razlikovao od *Reda mise s narodom*, nego ovaj postojeći obred prilagođivati djeci u granicama propisa *Direktorija*.

Zato pojedini elementi *Reda mise* moraju sačuvati onaj smisao što ga imaju u *Općoj uredbi Rimskog misala*, premda ne moraju uvijek biti od riječi do riječi isti. To ćemo u pojedinostima vidjeti kasnije.

Veoma je važno što veći broj djece aktivirati povjeravajući im pojedine službe u misi. To može biti ili u samoj pripravi, npr. u uređenju crkve, oltara, kićenju, izradi i postavljanju vizuelnih pomagala, pjevanju, eventualno sviranju, čitanju čitanja, pjevanju psalma, donošenju darova na oltar, dijalogu unutar homilije itd.

I mise s djecom je potrebno tako voditi, da vrhunac sudjelovanja bude euharistijska pričest.

Važno je pojedine čine u misi motivirati zgodnim napomenama, npr. prije pokajničkog čina, zborne molitve, čitanja, euharistijske molitve itd. I to može, dakako unaprijed pripremljeno, izreći netko od sudionika, bilo djece bilo odraslih.

Uopće su u misama s djecom važne sve službe, naročito svećenikova služba predsjedatelja. Ona mora osigurati da slavlje bude svečano, bratsko i meditativno. To treba dobro pripremiti. Ne u smislu pouke nego više u smislu poticaja, motiviranja. Govor i kretnje moraju biti jednostavni ali ne djetinji. Manje upotrebljavati uhodane pozive, a više originalne, svojim riječima izrečene.

I odrasle koji sudjeluju u takvim misama s djecom valja uključiti da aktivno sudjeluju. Da pomažu djeci, npr. jednim čitanjem, a nije zabranjeno da taj uputi i koju riječ djeci poslije evanđelja. Izmjena glasova djece i odraslih doprinijet će da se izbjegne jednoličnost i dosada.

Gdje i kada slaviti mise s djecom?

Prvenstveno u crkvi, i to u onom njezinu dijelu koji je dovoljno velik da primi sve sudionike i dopusti im potrebnu slobodu kretanja. Ako crkva nije za to prikladna, može se odabrati i drugi prostor, koji mora biti prikladan i dostojan.

Vrijeme treba izabrati prema mogućnostima djece, kad su ona najraspoloženija za slavljenje.

Ne preporučuje se da to bude svaki dan, da ne bi djeci prešlo u dosadu. Dulji razmak između slavlja omogućuje i solidniju pripravu.

Isto tako se ne preporučuje prevelik broj djece na takvim misama. Ako je broj sudionika velik, valja ih razdijeliti na više grupa i sa svakom grupom slaviti posebno.

Na što treba paziti kod pripremanja slavlja?

Najprije na tekstove koji moraju biti brižno pripremljeni: molitve, pjesme, čitanja, molitva vjernih, a i svećenikove intervencije kao i one koje će imati koji odrasli itd.

Isto tako treba brižno pripremiti prostor, oltar, kruh i vino, kalež i pliticu. Dobro je da i u toj pripravi sudjeluju neki od djece.

Što *Direktorij* donosi o pjevanju i sviranju?

O tome će biti govora posebno. Ovdje samo neki liturgijski propisi:

— pjevanje je za dječju liturgiju vrlo važno zbog osobite sklonosti djece prema glazbi;

— kod pjevanja valja poštivati mentalitet pojedinih naroda;

— preporučuje se da djeca pjevaju sve usklike i odgovore, pa i one koji spadaju u euharistijsku molitvu;

— dopuštaju se parafraze Slave, Vjerovanja, Svet, i Jaganjče Božji, ako ih odobri Biskupska konferencija.

sviraju sama djeca. Oni ipak ili samo podržavaju pjevanje ili hrane njihovo razmišljanje;

— može se, ako je potrebno, upotrijebiti i tehnički proizvedena glazba, s ploče ili vrpce, ako to dopuste biskupske konferencije:

Kakvu važnost imaju kretnje i stavovi tijela?

Za djecu je vrlo važno sudjelovanje kretnjama i stavovima tijela. Osobito mjesto tu mogu imati procesije: ulazna, za evanđelje, darovna, pričesna;

Vizuelni elementi bogoslužja su također za djecu vrlo važni. I oni koje sa- drži samo bogoslužje i oni koje sadrži liturgijski prostor i oni koji se baš za to bo- goslužje pripreme, osobito ako ih pripreme sama djeca. To otvara velike mogućno- sti rada s djecom.

Šutnju valja održavati i s djecom na za to određenim mjestima u obredu. I djeca su, naime, sposobna razmatrati. Ipak će biti korisno da se djecu kratkim napomenama vodi da vrijeme šutnje iskoriste za razmatranje, molitvu ili hvalu.

Kako pojedine dijelove mise prilagoditi djeci?

Uvijek treba sačuvati opću strukturu mise, tj. da se ona sastoji od službe riječi i euharistijske službe kao i nekih uvodnih i nekih završnih obreda.

Kako ne bi nastala prevelika razlika između dječje mise i mise odraslih, neki obredi i tekstovi neka se nikada ne prilagođuju. To su: poklici i odgovori vjernika na svećenikove pozdrave, Gospodnja molitva, trojstvena formula na kraju blagoslova kojim svećenik zaključuje misu. Uz Apostolsko vjerovanje neka se djeca polako priučavaju i na Nicejsko-carigradsko.

a) *Uvodni obredi* se mogu skratiti, i to tako da se zadrži samo jedan eleme- nat i zborna molitva. Važno je da se njima stvori traženo raspoloženje za slavljenje riječi Božje i euharistije.

Što to praktički znači? Uvodni obredi se sastoje od ulazne pjesme, pozdra- va, pokajničkog čina s Gospodine smiluj se, Slave i zborne molitve. Idu za tim da stvore osjećaj zajedništva (pjesme i pozdrav), pokorničku pripravu za slavljenje (pokajnički čin) i svijest molitvenog stajanja pred licem Božjim (zborna molitva sa svojom molitvom u šutnji). Ta množina može za djecu biti zamorna i nejasna. Zato se može uzeti samo neki od tih elemenata, npr. ulazna pjesma, pozdarv, zborna molitva; ili pozdrav, pokajnički čin, zborna molitva; ili, Slava i zborna molitva.

Ali djecu valja tako u tome voditi, da ti elementi budu dostatni za traženu pripravu. Ne bi valjalo bilo koji od postojećih elemenata posve isključiti, jer bi to bilo na štetu odgoja djece za liturgiju odraslih.

b) *Čitanje i tumačenje Božje riječi* neka se ravna po slijedećim načelima:

— biblijska čitanja su glavni dio službe riječi, zato ni u dječjim misama ne smiju nikada izostati;

— glede broja čitanja valja slijediti odluku Biskupske konferencije; ako su tri ili dva čitanja preteška za djecu, dopušteno je odabrati dva ili jedno od njih; nikada ne ispustiti evanđelje;

— ako su sva čitanja nedjelje, svetačkog dana ili svagdana neprikladna za djecu, dopušteno je izabrati drugo iz odobrenog lekcionara ili direktno iz Biblije, samo nek se vodi računa o liturgijskim vremenima; poželjno je čak da BK uvede lekcionar za mise s djecom;

— ako se u inače prikladnom čitanju nalazi jedan ili drugi redak neprikladan za djecu, neka se obazrivo ispuste, tako naime „da se ne bi osakatio smisao teksta ili namjera i stil Pisma”;

— ne dopuštaju se parafraze Sv. pisma, ali se može umjesto službenoga liturgijskog prijevoda uzeti drugi lakši, ako je takav već odobren za katehezu;

— dobro je da se pjeva psalam ili Aleluja i da u tome sudjeluju djeca; katkad će biti dobro zamijeniti pjevanje tihim razmatranjem; ako je samo jedno čitanje, tj. evanđelje, može se ta pjesma pjevati iza homilije;

— važni su u misi s djecom svi elementi koji tumače čitanja: uvodi u pojedina čitanja, elementi života sveca na njegovo slavlje kao ostvarenje Pisma;

— kad to odgovara tekstu, mogu se čitanja čitati na način Muke u Velikom tjednu;

— veliku važnost treba dati homiliji koja tumači riječ Božju; homilija za djecu može ponekad prijeći u dijalog s njima, a nekada neka je slušaju šuteći;

— odredba o mogućnosti upotrebe Apostolskog vjerovanja poslije drugoga tipskog izdanja misala nije više izuzetak za djecu.

c) *Predsjedateljske molitve* (zborna, darovna, popričesna): mogu se u slučaju neprikladnosti zamijeniti prikladnijima iz *Rimskog misala*, u skladu s liturgijskim vremenom;

— ako ni to nije dovoljno, može se tekst prilagoditi, sačuvavši svrhu i bit molitve i čuvajući se svega što je strano literarnoj vrsti predsjedateljske molitve (npr. poticaji o vladanju i dječji način govora);

— ciljevi euharistijske molitve kao vrhunca slavlja: susret s Kristom prisutnim pod prilikama kruha i vina, prisutnost Kristove žrtve, zahvala po Kristu, s njime i u njemu te žrtva Crkve kojom vjernici sami sebe prinose — sada se mnogo bolje ostvaruju, kad su euharistijske molitve prilagođene djeci. O tim euharistijskim molitvama bit će posebno govora.

d) *Obredi prije pričesti* moraju ići svojim slijedom: molitva Gospodnja, lomljenje kruha i poziv na pričest.

e) *Pričest* traži:

— da djeca budu prikladno pripremljena, koja su već primila prvu pričest;

— da se, gdje je to moguće, pjeva pjesma koja prati pričesnu procesiju.

U završnom obredu treba posebno naglasiti potrebu završne napomene prije blagoslova, koja će uspostaviti vezu između liturgije i života.

Blagoslov nek nekada bude u svečanijem obliku ali uvijek s trinitarnom formulom na kraju.

Zaključak. Umjesto zaključka osvrnimo se na cjelinu odredaba i prilagođenja *Direktorija* i na njihovu pastoralnu važnost.

Očito je da *Direktorij* traži sredinu između dva načela: s jedne strane liturgijska slavlja s djecom vode djecu prema liturgiji odraslih, što zahtijeva da se misa u svojoj temeljnoj strukturi sačuva jednaka misi odraslih; s druge strane se liturgija sada prilagođuje djeci u svrhu sadašnjeg što boljeg sudjelovanja. Samo ako se nađe željena ravnoteža između ta dva zahtjeva, može se ostvariti istinska liturgijska i posebno euharistijska inicijacija djece. Dakle: sačuvati misu u njezinoj temeljnoj strukturi, sačuvati autentičnost svih njezinih obreda, a prilagođenjima, na djeci pristupačan način, uvesti djecu u tu strukturu i u autentični smisao pojedinih njezinih obreda ne samo teoretski nego i praktično.

Ako se gleda veličina dopuštenih prilagođenja, osobito s obzirom na strogoću u održavanju propisa u misama s odraslima, ostajemo upravo zapanjeni. Dirnulo se u tolike stvari koje su dosada bile nedirljive. Dirnulo se u obrede, u izbor biblijskih čitanja, u predsjedateljske molitve koje su više od tisućljeća bile nepromjenljive. Konačno, dirnulo se i u najveću svetinju mise, euharistijsku molitvu.

Nakon prilagođivanja *Reda krštenja djece* njihovom stvarnom stanju, evo sada je tom stanju i mogućnostima prilagođena i misa.

Koliko je ovaj korak bio uspješan, koliko stvarno postiže zadane ciljeve, pokazuje i još treba pokazati praksa. Bilo bi zanimljivo čuti dosadašnja iskustva praktičara i njihovu ocjenu.

Jedno je sigurno: tolika briga Crkve za djecu mora svakome govoriti o važnosti ovoga njezinog pothvata i potaknuti sve, na koje to spada, da poduzmu sve kako bi se njezini veliki ciljevi ostvarili.